

FIGYELŐ

Magyar nevek régi holland kiadványokban

Közismert tény, hogy a könyvtárak még nagyon sok érdekességet rejtjenek a kutatók számára. Jó példa erre az a kutatás, amit 1980-ban és 1981-ben végeztem különböző holland könyvtárakban /főleg a groningeni és az utrechti egyetem könyvtárában/.

A holland nyelvű 19-ik¹ század előtti tudományos igényű kiadványokat azzal a céllal dolgoztam át, hogy összegyűjtsem a finnugor népekre, illetve nyelvekre vonatkozó anyagot². Magyar szemszögből e munka igen eredményesnek bizonyult: kb. 600 cikket találtam, amelyek valamilyen kapcsolatban állnak Magyarországgal. A leggyakrabban előforduló témák a következők:

1. Általános tudnivalók Magyarországról, 2. A magyar politikai helyzet /összeesküvések, felkelések, országgyűlések, a holland-magyar politikai kapcsolatok/, 3. A törökháború Magyarországon /az erre vonatkozó cikkek alaposan leírják a hadak mozgásait, tetteit, összecsapásait/, 4. A protestánsok helyzete Magyarországon, 5. Kuriózumok /pletykák államférfiakról, nemesekről, esküvőkről stb./.

¹A 19-ik századi holland nyelvű magyar vonatkozású kiadványok bibliográfiája a "Tien jaar Finoeegristiek" c. kötetben jelent meg /Groningen, 1978/.

²A gyűjtési munka még nem fejeződött be.

1648-ban sikerült a protestáns észak-németalföldieknek Orániai Vilmos vezetésével megszabadulni a katolikus spanyol király, II. Fülöp önkényuralmától. A fiatal köztársaság a 17. sz. derekán felvirágzott, amiben a kereskedelem nagy szerepet játszott. Magyarországon hasonló volt a helyzet, mint Hollandiában a "80 éves háború" előtt. A 17. század végén Magyarország ugyancsak szenvedett a Habsburg önkényuralom súlya alatt, amely nem tisztelte a reformáció elveit. Így érthető, hogy a hollandok felfigyeltek a magyarországi eseményekre, a Thökölyfelkelésre. Hollandia azonban óvakodott a felkelés nyílt támogatásától, mivel ez gyengítette volna a Habsburg császár hatalmát, akivel szövetséget kötöttek a XIV. Lajos francia király térhódító törekvéseitől tartó hollandok /lásd erről bővebben Köpeczi Béla, Magyarország a kereszténység ellensége. Bp., 1976/. Nemcsak a szabadságharcok /Thököly, Rákóczi/ álltak a holland sajtó központjában, hanem a törökháború is. Az "Europische Mercurius" c. évkönyvben olvashatunk a háború szörnyűségeiről, eredményeiről. A magyar-holland kapcsolatok legnagyobb része azonban vallási jellegű volt. Jelentéseket találunk a protestánsok magyarországi helyzetéről, a gályarabokról, az erdélyi diákok peregrinációról.

A legtöbb adat az 1650-től megjelenő "Hollandsche Mercurius" c. évkönyvből került elő. A Hollandsche Mercuriusnek, mely 1690-től 1756-ig "Europische Mercurius" néven jelent meg. 1684-től francia nyelvű változata is volt. E kiadványokban hónapról hónapra beszámolunk a kereszténybirodalomban történt legnevezetesebb eseményekről, írja a szerkesztő a címlapon. A Magyarországra vonatkozó cikkek mennyisége mellett szembetűnő a magyar személynevek, földrajzinevek jelölése. A mai holland helyesírási szabályai szerint csak Budapestet írhatjuk hollandosan: Boedapest /a hollandban az u-hangot oe betűvel jelölik/. A 17., 18. századi közlésekben viszont minden magyar személynév, földrajzinev holland változatban fordul elő.

Lássunk néhány példát: a/ személynevek: Ragotsky /I. Rákóczi György; *Hollandtsche Mercurius* 2: 64, 1651/, Ragotzky /I. Rákóczi György; *Hollandtze Mercurius* 8: 76, 1657/, Serini /Zrínyi Péter; *Hollandtsche Mercurius* 21: 36, 1670/, Den Graef Pieter van Serijn /Zrínyi Péter; *Hollandtsche Mercurius* 21: 52, 1670/, Serin /Zrínyi Péter; *Hollandtze Mercurius* 22: 170, 1671/, Teckely /Thököly Imre; *Hollandse Mercurius* 33: 122, 1682/, Teleky /Thököly Imre; *Hollandse Mercurius* 37: 239, 1686/, Prins van Ragozzi /II. Rákóczi Ferenc; *Europische Mercurius* 12: 306, 1701/, Prins van Ragotsky /II. Rákóczi Ferenc; *Europische Mercurius* 24: 159, 1713/, Graaf van Nadasti /Nádasdy; *Europische Mercurius* 32: 66, 1721/; b/ földrajzi nevek: Raab /Győr; *Hollandtsche Mercurius* 13, 1622/, Vesprin /Veszprém; *Hollandtsche Mercurius* 13, 1622/, Zevenbergen /Erdély; *Hollandtsche Mercurius* 9: 140, 1658/, Ongarijen /Magyarország; *Hollandtse Mercurius* 11: 4, 1660/, Edenburg /Sopron; *Hollandse Mercurius* 32: 94, 1681/, Caschaw /Kassa; *Hollandse Mercurius* 33: 122, 1682/, Weytzen /Székesfehérvár?; *Hollandse Mercurius* 35: 299, 1684/, Offen /Buda; *Hollandse Mercurius* 35: 299, 1684/, Vijfkercken /Pécs; *Hollandse Mercurius* 37: 273, 1686/, Comorra /Komárom; *Hollandse Mercurius* 41: 290, 1690/, Groot-Waradijn /Nagyvárad; *Europische Mercurius* 2: 160, 1691/, Canischa /Kanizsa; *Europische Mercurius* 1: 188, 1690/, Themiswar /Temesvár; *Europische Mercurius* 7: 146, 1696/, Oedenburg /Sopron; *Europische Mercurius* 29: 283, 1718/.

Végezetül néhány megjegyzés: 1. A helyesírás nagyon következetlen, egyes neveknek többféle alakja van pl. Ragotsky, Ragotzky, Ragozzi. 2. Az adatok egy része német közvetítést mutat, pl. Raab, Offen, mások viszont mind hangtanilag, mind helyesírásiilag a holland normákhoz igazodnak, pl. Groot-Waradijn, Pieter van Serijn. 3. Az anyag komputerrel irányított feldolgozása hozzájárulhatna a holland-magyar nyelv kontrasztív elemzéséhez.

MARÁCZ LÁSZLÓ KÁROLY

A Képes Krónika névmagyarázatai

A köztudatban Anonymus Gesta Hungarorumának névalkotó és névmagyarázó tevékenysége már régen elterjedt és meggyökeresedett. Nem annyira ismert azonban az a tény, hogy a középkorban általános volt a krónikások névmagyarázata, és szinte kötelezően hozzátartozott az eredetbizonyításhoz.

A Képes Krónika, melynek szövegét GERÉB LÁSZLÓ fordításában közöljük a legutóbbi kiadás /Magyar Helikon. Bp., 1971./ alapján, MEZEY LÁSZLÓ megjegyzése szerint /186/ Sevillai Izidor középkori enciklopédiájából veszi az eredetmondának alábbi névmagyarázatait.

"Jákob fiainak birtoka volt Ázsia az Amanus és Taurus hegyeitől a Tanais folyóig, Európában pedig Gadesig; helységek és nemzetségek nevei maradtak utánuk; ezekből utóbb sok megváltozott, mások eredeti állapotukban fennmaradtak, vagy csak kissé módosultak, avagy közel járnak eredeti alakjukhoz. Jáfet fiai ezek: Gomer, kiről a galatákat, a későbbi gallokat nevezték el, akik Franciaország népe, Priamos első trójai király fiának, Parisnak fia, Francio után kapták ezt a nevüket; Trója pusztulása után először Pannóniába jöttek, melyet hajdan, Nagy Sándor idejében, Felső-Görögországnak neveztek, erős várost alapítottak Syccan hegye alatt, az Ister folyamánál, melynek német neve Duna; Syccan hegyéről a várost Syccambriának hívták és négyszáz esztendeig időztek itt Krisztus megtestesülése előtt; végül a keleti népektől való féltükben átköltöztek nyugatra, és a Szajna vidékét foglalták el, ezt nevezték el említett vezérükről, Francióról, Franciaországnak, fővárosukat pedig Párizsnek, ama Francio apja után. Jáfet második fia Magóg; Jeromos szerint ettől származnak a szittyák; Madairól nevezték el a médeket; Javántól származnak a görögök,

ezért nevezik héberül Görögországot máig Janánnak; Tubáltól erednek a spanyolok; Mosochtól a kappadóciaiak -- erről nevezik mind a mai napig Mazekab városukat; Thyrastól kapták nevüket a trákok. Gomer fia: Asszenek, a trójaiak őse; Javan fiai: Eliza, akiről előbb az elizeusok kapták nevüket, utóbb az aeolok; és Tarsis, akitől Cilicia népe ered, ezért nevezik fővárosukat Tharsusnak: ott született Pál apostol, amiképpen megvan írva az Apostolok Cselekedeteinek huszonegyedik fejezetében. Továbbá: ezek szigetekké különültek el az egyes vidékeken, mindenik a maga nyelve szerint. Ezt itt előre mondjuk, mert csak később történt, a nyelvzavarodás idején. Kám fiai: Kus, róla neveztek el az etiópokat, mert héberül Etiópiát Kusnak hívják; Mezarim, akiről az egyiptomiakat, mert Egyiptomot héberül Mezarimnak nevezik; Phuttól erednek a sibiek, kiket előbb phutoknak hívtak, onnan mind a mai napig a Phut folyó neve; Kánaánról neveztek el a kánaániakat, akiknek földje később Izrael fiainak adatott. Kus fiai azután: Saba, akiről a sabeusok kapták nevüket; Evilattól származtak a gaetulok; és Sabatha, a sabathenusok őse" /7--8/.

Kétségtelen, hogy a leszármazás maga a Biblia szövegén alapul /Mózes első könyve X, 1--12/, de ezeket a névmagyarozatokat a Biblia már nem tartalmazza. A középkori krónikaírók terjeszthették el ezeket, s hatottak a Képes Krónia szerzőjére is, ha nem is oly nagy mértékben, mint Anonymusra. Magyar helynévmagyarozat már jóval kevesebb található ebben a munkában, mint a Gesta Hungarorumban. Lássuk azonban ezeket sorban!

"Amikor megértették a hunok, hogy az ellenségeik elvonultak, visszatértek a csatatérre, és szittyá szokás szerint illendően eltemették társaik és Keve kapitány holttestét -- úgy gondoljuk -- az országút mellé; ott díszes kőbálványt emeltek, azt a helyet, azt a vidéket elnevezték Keveházának" /13/.

„E helyről [ti. Bázeltól] továbbhaladt a Rajna mentén, ostrom alá vette Argentina /Strassburg/ városát, melyet addig

egy római császár sem tudott megívni: maga Attila megívta, falait több helyen lerontotta, hogy bárki szabadon, nehézség nélkül bemehetett oda, s keményen megparancsolta, hogy ezt a falat az ő életében fel ne építsék, s hogy ezt a várost ne Argentinának, hanem Strassburgnak nevezzék ama sok útról, melyeket ő a falon nyitott" /16/.

"E hunok [akiket Attila a Pireneus-félszigetre küldött] közül többeket kapitánynak rendeltek, ezeket a maguk nyelvén spánoknak nevezték, róluk kapta nevét azután egész Ispánia" /17/.

"Udvart tartván [ti. Attila], elvonult onnan [ti. Eisenachtól], bement a pannoniai Sicambria városába, ahol is saját kezével ölte meg öccsét, Budát, és tetemét a Dunába vetette; mert amíg Attila a nyugati tájakon időzött, öccse az uralkodásban áthágta a kiszabott határokat, ugyanis Sicambiát a maga nevéből nevezte el Budavárának. És ámbár Attila király a hunoknak és a többi népeknek megtiltotta, hogy az a várost Budavárának nevezzék, hanem Attila fővárosának nevezte, a tilalomtól megrettenő germánok Eccylburgnak nevezték, ami annyi, mint Attila fővárosa, a magyarok azonban nem törődtek a tilalommal, és Óbudának hívják és nevezik mind a mai napig" /18/.

"Miután a somnium a mi nyelvünkön álom, s ama fiú származását álom jövendölte meg, ezért nevezték Álmosnak, ..." /26/.

"Itt [ti. Erdélyben] hét földvárat építettek, ott őrizték feleségeiket és jószágaikat; egy ideig ott maradtak, azért nevezik azt a részt a németek a mai napig Siebenburgnak, vagyis Hétvárnak" /26/.

"A második kapitány Szabolcs volt, tőle származott Csák nemzetsége; mondják, ama mezőségen és helyen telepedett meg, ahol most Csákvára fekszik pusztultan. Ezt a várat Szabolcs kapitány alapította, halála után azonban Csák atyafiságával és családjával a maga nevéből nevezte; előbb ugyanis Szabolcs várának hívták. Szár László fiai, András, Béla és

Levente idejében ezt a várat a magyarok egyetértő akarattal rontották le" /29/.

"Elsőnek Deodátus jött be az apuliai sanseverinói grófok nemzetségéből, ő alapította és szerelte fel a tatai monostort. Szent Adalbert prágai püspökkel együtt ugyanis ő keresztelte meg Szent István királyt; ezért adta annak a monostornak a Tata nevet, mert Szent István király tiszteletből nem nevezte őt nevéen, de tatának hívta; ki is vészett Deodatus neve, de megmaradt Tata; ezért nevezik így ama monostort is" /33/.

"Bót nemzetsége, amelyből altenburgi Konrád származott, András király fiának, Salamon királynak idejében jött Pannóniába. Ezt Ernestnek hívták, csak azért kapta a Bót nevet, mert Konrád császár és András meg Salamon királyok közt követ volt. Bót ugyanis németül ugyanazt jelenti, mint latinul nuncius [küldött]" /34/.

"Buzád nemzetségéről kell szólnunk: ezt a nemzetséget István király, II. Béla fia hozta be Magyarországra, hogy a nevezett király segítségére legyen. Az orlamundi grófból való. Hadolchnak hívták azt, aki először jött, fia ugyancsak Hadolch meg Arnold; tőlük ered Buzád bán. Itt ugyanis nem tudták kimondani: Hadolcs, hát hasonlatosan mondták: Haholt" /35/.

"És mondá [Péter király]: »Ez a név: Magyarország, abból származik: Nyomorország, hát hadd nyomorogjanak « " /49/.

"Ama napon véghetetlen sokaságú német vészett el azon a helyen. Ezért annak a helynek az ő nyelvükön mai napiglan Verloren-Bayer a neve, a mi nyelvünkön pedig Vessz-német" /54/.

"A többi [német] a magyarok irgalmából megszabadult a halál torkából, visszahagyta sátrát, pajzsát, elhajigálva minden felszerelését, és oly gyorsan futott vissza Németországba, hogy hátra se nézett. Ezért azt a helyet, ahol a németek olyan gyalázatba estek és pajzsukat elhajigálva megfutottak, Vértés hegyének nevezik mind a mai napig" /64/.

"A Szent Megváltó monostorában temették el, melyet maga épített azon a helyen, melynek neve Szögszárd. Merthogy Béla szögszínű volt és szár, azért nevezte el Szögszárdnak, a maga állapotáról, monostorát" /70/.

"Géza, László és Ottó hercegek azonban és mind a velük levő magyar sereg Vác táján állapotodott meg. Nagy erdőség volt ott, senki sem lakott benne, csak egy Vác nevű, szent életű remete. Erről nevezte el utóbb Géza herceg a várost, amely ott épült" /84/.

"Magas termetű volt, miképp neve is nagy. Mert hogyha nevének értelmét fejtegetjük: Ladislaus -- azt jelenti, hogy istenadta dicsőség a népnek. Laos népet jelent, dosis pedig adományt. Nevének első szótagja: laus--dicsőség" /93/.

"A király [ti. László] ezután mind egész hadával hálát adott a nagy győzelemért a mindenható Istennek, aki kiragadta őket ellenségeik kezéből; a folyót elnevezte Pogádinak, mind a mai napig a pogányokról van a neve" /97/.

Mivel a továbbiakban, már nem találni névmagyarozatokat a Képes Krónikában, valószínű, hogy a föntieket sem maga Kézai teremtette, hanem forrásaiból való átvételek. Maguk a magyarozatok mélyebbre ható elemzést nem érdemelnek, számbavételük azonban talán mégsem értelmetlen: a névkutatók számára is mondhat újat.

H. M.

Humoros névtudomány

A névtudomány és annak is elsősorban névfejtési területe az, amely leginkább találkozik a nagyközönség érdeklődésével. S a nagy csábításnak éppen olyan kevesen tudnak ellenállni, mint a néhai debreceniek, akik a bekötött állú Csokonainak lépten-nyomon ajánlottak valamit a fogfájásra. Ebből állapította meg bohémlelkű költőnk, hogy Debrecenben a fogorvos a legelterjedtebb mesterség.

Nyelvtudósunk, Zsirai Miklós "Óstörténeti csodabogarak" címen vitriolba mártott tollal adta történetét a téves vágányra futott óstörténeti rokonság-keresésnek, érintve benne a hibás helynév-magyarázatot is /In: Ligeti, A magyarság óstörténete. Bp., 1943. 266--89/.

Közel 50 év távlatából -- Zsirai tollára illő -- hivatásos névfejtő, rokonság-kereső emlékét idézem a múltból, a szelíd humor fátylával borítva a szomorú valót, intő például a ma is jelentkező utódoknak derűt hozva folyóiratunk komoly lapjaira.

Az akkor még létező érkezési postabélyegző tanúsága szerint 1934. február 26-án 6 órakor érkezett a Pécs 1. postahivatal, majd a kézbesítő kezeibe "Tudomány Egyetem Nagyságos Igazgatóságának Pécs" lakonikus rövidségű címzéssel egy küldemény. Miután az egyetemen más igazgatóság nem volt, a Gazdasági Hivatalnak kézbesítették. A felbontás után -- a hivatal vezetője, aki nemcsak jó barátja volt Édesapámnak, hanem humorértésben régi együttműködő partnere -- "Illetékesség okából tisztelettel átteszem. Dr. K." felíráttal továbbította a pécsi egyetem ideg- és elmeklinika igazgatójának.

Így találtam meg a borítékot tartalmával -- közel 50 évi pihenő után -- Zsirai említett dolgozatának lapjai között. Gondolom, figyelemreméltó az az évtized is, ami a levél érkezése és Zsirai cikkének megjelenése között eltelt.

De lássuk tartalmát -- hiszen jőnevű tudósokra is történik hivatkozás:

Nagyságos Uram!

Mellékelt levelet tisztelettel küldöm, szíves megbírálás és hozzászólás céljából! Szíves visszaküldés kérésével!

Attila trónralépése 1500 éves évfordulója megünneplése alkalma levelem megírása közvetlen rugója, miután az 1500 évet 2500 évre akarom visszatolni!

A felsorolt állítások valószínűsítésére egyéb bizonyítékaim is vannak, még pedig magában az Ószövetségben, Ázsia térképén, Nagy Magyarország térképén, a magyar történelemben, meg népmeséinkben! Felsorolásukat kívánatra vállalom!

Ha Donáth-bácsi a római pápához fordult az ő felfedezésével: -- én a magyar egyetemekhez fordulok, csupán azért, mert a római pápa őszentsége aligha tud -- magyarul! Magyar, különösen pedig a göcsei tájszólás ismerete nélkül a dolog érdeméhez alaposan hozzászólni nem lehet! Amint ezt nekem a R. Soprintendenza Per Le Antichità D'Etruria, Firenze igazgatója Antonio Minto "Con distinti saluti" megírta.

Kiváló tisztelettel

S.B. Bp., II., Fő u. 66. I. 16.
1934. II. 24.

A nagy felfedezést a csatolt levél tartalmazza:
Nagyságos Szabó Miklós, igazgató úrnak, Budapesten.

Mellékelten küldök egy fényképet sajnos ez nincsen meg R. C. , melynek rovás-írása állítólag etruszk! -- Szerinte - magyar!

Nápoly mellett, Capua di Vetere mezején talált, a berlini Nationalmuseumban őrzött sírkő felírása, a firenzei etruszk kongresszus megállapítása, és latin betűkkel átírása a következő: "ISVEI TVLE ILUCVE ILVCPEA PAISH AN TI AA VUS TA HIVS NUNTHEAV"!

Ez az állítólagos etruszk felírás -- magyar!

Magyar ez : /héber szöveg/ Dán. 5,25.

Magyar ez : / " / = Élőhím !

Magyar ez : Himalája = "Élő - hím - alja"! -- Hím - élő - alja! Ural = Úr - alj = Úr alja, Hegyalja, Kemenes alja, Mecsek alja, berek alja, kertek alja mintájára! Ural altai nyelvcsalád = Úr - alja - altáji nyelvcsalád!

Magyar ez : /héber szöveg/ = Árpád Kir.II.18, 34 stb.

Magyar ez : Dsungaria /Tibet éjszaki részén, Kinai Turkesztánban/ Hungaria, Hungary, Hongrie, Ungheria, Ungarn, Unkari Hun karok országa!

An - Kar - a /An - G - óra/ !

Dr. Jakubovics Igazgató úr ajánlatára írtam e leveletem:

- 1./ az etruszkologia előbbrevitele,
- 2./ a magyar dicsőség,
- 3./ a magyar tudás,
- 4./ a magyar ősiség /2500 éves történet és a Biblia, a héber nyelvészet írásos bizonyítéka/,
- 5./ Attila 1500 éves trónralépése megünneplése,
- 6./ ennek propagálása céljából ilyen célú bélyegsorozat kibocsátatása céljából!

Nem érdeklődés esetében ezt az írásomat tisztelettel visszakérem!

Kiváló tisztelettel
aláírás sk.

A levelet -- derűt hozó sorai mellett -- komoly szándékkal is közlöm. Nap mint nap tapasztaljuk, hogy Kiss Lajosnak -- immár második kiadásban megjelent -- kitűnő munkája ismeretése címén /?/, nem kímélve a klisékészítés költségeit sem, hogy bemutatthassák a könyvet ábrában is, napisajtónk cikkeket közöl, belerekkentve az egyéni névfejtéseket, s egy enyhe oldalmondattal megkérdőjelezve a szótárban foglaltakat.

Érdemes lenne figyelni erre a felpezdülésre, mielőtt -- Zsirai szavaival élve -- az "iparigazolmányos nyelvészek" fáradságos, értékes és tudományos munkássága nagyközönségünk érdeklődő része előtt elhomályosul.

A közölt levél írója nem tudja, mit beszél. Emezek tudják!

REUTER CAMILLO

A tico, avagy egy különleges névadási forma

Közép-Amerika "banánköztársaságai" között különleges helyet foglal el az "Amerika Svájcának" nevezett Costa Rica, amelynek területe 50900 négyzetkilométer, lakosainak száma 2,3 millió. Erről a számunkra kevésbé ismert országról olvashatunk Balázs Dénes új útikönyvében /Vándorúton Panamától Mexikóig, Gondolat, Budapest, 1981/. Névtani szempontból is figyelemreméltó adatokra bukkanhatunk művének olvastán. A Costa Rica-iakat -- spanyol nyelvűek lévén -- az irodalmi nyelvben costaricense-nek hívják, bár magukat csak costarricense-nek nevezik. Közép-Amerika-szerte él azonban egy sokkal elterjedtebb elnevezésük, a tico. Ennek nőnemű változata szerepel közlekedési vállalatuk a Tica Bus nevében. Fővárosukban, San Joséban megjelenő angol nyelvű újságuk: The Tico Times. Costa Ricában évente megválasztják az év szépségkirálynőjét, a Tica Lindá-t.

Honnan ered a tico elnevezés? Balázs Dénes ezt is megtudakolta. Vendéglátója, Berta néni "népi" magyarázattal szolgált. A momentico 'pillanatocska, kicsi pillanat' szóból származtatja, amely nevezetes szavajárása az itteni embereknek. A Costa Rica-iak igen gyakran használják a szó végi kicsinyítő képzőt, amiért is szomszédaik rájuk ragasztották ezt a becenevet. S hogy a Costa Rica-iak mennyire nem veszik ezt a szót gúnynév számba, bizonyítják fenti példáink.

Berta néni magyarázata nem elégítette ki utazónkat /hiszen a spanyol kicsinyítő képző -ico, a t pedig a szótőhöz tartozik/, ezért a Costa Rica-i egyetem nyelvészprofesszorához, Jack L. Wilsonhoz fordult, aki röviden így foglalta össze a tudnivalókat /a könyv jegyzetanyagban közli a 102. ol-

dalon/: "A spanyol nyelv szokásos kicsinyítő képzője hímnemben az ito, nőnemben az ita. Példák: camino /út/ -- caminito /utacska, ösvény/, mesa /asztal/ -- mesita /asztalka/. Régebben gyakori volt a cito, cita forma: hombre /ember/ -- hombrecito /emberke/, mujer /asszony/ -- mujercita /asszonyka/. Ugyancsak múltbeli maradvány az ico, ica képző, amely a t végződésű szótövekhez járul. Ilyen az említett moment-o /pillanat/, ebből lett a moment-ico /pillanatocska/. A spanyol nyelvben előfordul a kicsinyítő képzők halmozása. Ilyen alakzatok például az előbbi szavak felhasználásával: momentitico, hombrecitico, mujercitica, caminitico, mesitica. A Costa Rica-iak nyelvjárásában ezek a formák -- más spanyol tájnyelvekkel szemben -- sokkal gyakoribbak, ezért az a spanyolul beszélő számára különösen feltűnő. Innen ered tehát a tico elnevezés. Megjegyzem, hogy a Costa Rica-iak természetéhez tartozik a kedveskedés, babusgatás és a becézgetés, ami nyelvükben a kicsinyítőképzős szavak gyakori használatával jut kifejezésre."

Mindehhez magyar nyelvészeti szempontból annyit tehetünk hozzá, hogy ezt a fajta szóalkotási módot a magyar nyelv is ismeri, és szóvég-megelevenedésnek /adaptáció, ráértés/ nevezi. A névtanból példának hozhatnók az Erzsébet ~ Erzsike ~ Erzsóka példáját. Az Erzsóka becenév esetében ugyanis szintén -- a Costa Rica-ihoz hasonlóan -- kicsinyítőképző-halmozásról beszélhetünk. Ritka, de termékeny kicsinyítő képzőnk az -ó/ő /pl. Kat-ó, Jan-ó, Sany-ó, vagy vezetéknéven: Sebestyén Sebő/. Ezt találjuk az Erzs-ó becenévben is. A -ka/ke közismert, gyakori kicsinyítőképzőnk. Az Erzsóka becenévből szóvég-megelevenedéssel keletkezett Zsóka nevünk.

Ezek után bizony szívesen megismerkednénk azzal a néppel, amelyik "kicsinyítőképzős" külső elnevezését maga is szívesen használja, s egyébként is a világ számos dolgát becézve-kedveskedve nevezi. Így valószínűleg kevesebb az erőszakra való hajlam, és a több az esély a megbékélésre, s a föltörő indulatok csírájában való megfékezésére.

BALÁZS GÉZA

Ha találós kérdések rovata is lenne a Névtani Értesítőnek, akkor ott közölnék az alábbi részletet egy írásból, azzal a kérdéssel, hogy vajon hol jelenhetett meg, találják ki! Mivel ilyen rovat nincs, a végén eláruljuk mi. Reméljük, meglepődnek.

"Alag, Algyó, Baglyasalja, Bazita, Bánhida, Becefa, Bódé, Bodvica, Borsosgyőr, Bot, Cup, Csácsbozsok, Dab, Ebergény, Erdőhát, Égenföld, Felnémet, Finke, Fűztű, Görbő, Gyirmót, Gyón, Hámor, Henész, Herény, Hobol, Hörnyék, Jánosd, Kámon, Kisbattyán, Kisfalud, Kispöse, Kuldó, Kútfej, Ladomány, Maconka, Magyarürög, Mátyásháza, Megyefa, Monyorósd, Nagyláng, Nyírszőlős, Ondód, Palatinca, Perint, Péntekfalu, Piszke, Rábakecskéd, Rácváros, Sári, Seregélyháza, Szirma, Szőgye, Szölled, Tápé, Toponár, Újkóvár, Végardó, Vitka, Vörösberény, Zsibót -- fejfáról olvasott nevek, egy süppedő, régi temetőben. Valaha volt faluk, néhány név még ismerősként cseng, de a többsége mintha nem is Magyarországon lett volna valaha. És néhány új sír a temetőben: Gyűrűfű, Iharkút, Kisújbanya, Rudabányácska, Széphalom..."

"A fent felsorolt, eltűntnek nyilvánított faluk egy része a valóságban él és virul, csak éppen valamelyik más faluba, városba beleolvastva. Például az a híres Tápé. [...] Amit a Tisza sokszorosán nem tudott megtenni, megtette azt a Közigazgatás egyetlen tollvonással: letörölte Tápét a térképről."

"Hasonló sorsra jutott Széphalom is, Kazinczy sasfészke, bekebelezte Sátoraljaújhely. Erről is írtam már egyszer, s akkor a miskolci Déli Hírlap rámdörrent: »Széphalom maradt« című glosszájával. »A megyei tanács titkárságától tudjuk, hogy Kazinczy emlékének tisztelegve, település-résznevként

-- Sátoraljaújhely--Széphalom címen -- él tovább.« Legmodernebb variáció egy falu elátkozására: legyen belőled település-résznév!"

Nem névtani vagy nyelvészeti szakfolyóiratban, még csak nem is a Honismeretben jelent meg a fenti szövegrész, hanem a Ludas Matyi 1983. évi évkönyvében /95/, Radványi Barna tollából. A kétrészes cikk /21--4, 93--5/ nemes indulatából tanulhatnánk mi, névtanosok is.

- hm -

Sumer-magyarológia a névtanban

Örülhetnénk, hogy a kanadai névtudományi folyóiratban /Onomastica, Ottawa/ magyar szerző cikke is megjelent. Örömmünkbe azonban beleszúr a gyanú fullánkja, mihelyt a közlemény címét elolvassuk: Michael Nogrady, Toponymy, the Key to Establishing the Extent of the Area Populated by People of Sumerian Origin /No. 52 [1977. dec.], p. 12--24/. Gyanunk igazolódik, ha elolvassuk a folyóiratszám felét elfoglaló cikket. A szerző a folyóirat szerint /katonai/ térképész. Aligha van fogalma a nyelvtörténetről és a névtudomány eddigi eredményeiről. A folyóiratnak sem válik dicsőségére az iromány közlése.

Bevezetésében abból indul ki, hogy a sumerok nyoma i. e. 1800 körül megszűnik Mezopotámiában. Szerinte nehéz föltenni, hogy egy ilyen magas műveltségi fokon álló nép elviselte volna más népek uralmát, és föladta volna önkormányzatát. A sumerok nem voltak semiták, ismeretlen helyről vándoroltak Mezopotámiába. Mikor hatalmuk meggyengült, visszavonultak eredeti szállásterületükre. Ott helynevekben nyomot kellett hagyniuk.

Egy Sir Leonard Wooley nevű régész középkéleti ásatásai nyomán a szerző /M. Nogrady/ így nyilatkozik: "Jelentős hasonlóságokat vettem észre a sumerok és mai magyarok életmódjában,

logikájában és nyelvében /! K. B./... Mikor kutatásaimban előrehaladtam, nyilvánvalóvá vált, hogy mások is, -- főképp nyelvészek és régészek -- hasonló megfigyeléseket tettek" /13/". /Tapasztalataim szerint tudós nyelvész egy sincs a "mások" között. K. B./

Annak bizonyítására, hogy a magyarok ősei Mezopotámiában éltek, a következő módszert használta a szerző: "Ezért találomra tíz iráni helységnevet választottam ki, és összehasonlítottam a Kárpáti medencében előforduló nevekkel. A tíz névből kettőnek nincs semmi hasonlósága. Kettő teljesen azonos, hat pedig két különböző egytagú szóval kezdődik".

Elég különös bizonyítási módszer. Érdekes az is, hogy a magyar nyelv mezopotámiai eredetének bizonyítására éppen iráni helységneveket választ ki, holott tudomásom szerint valamennyi sumer emléket a mai Irak területén ásták ki. /Azt egy térképészről nem merem föltenni, hogy esetleg a két hasonlóan kezdődő nevű és e sorok írásakor még egymással háborúskodó közelkeleti állam nevét cserélte volna össze./

M. Nogrady megállapítja, hogy Magyarországon 35 község /közülük egy város/ viseli a Nyír- előtagot. Ezeket felsorolja, megadja helyzetüket szélességi és hosszúsági körök szerint /nemhiába térképész/, majd szótagolja /elemekre bontja?/ őket. Talán a könnyebbség kedvéért az iráni helység nevét csak arab írással közli. A tökéletes hangtani egyezést nem tudom eldönteni. A Fischer Lexikon sorozatában a "Sprachen" /szerk. H. F. Wendt/ c. kötet 215. lapjáról úgy látom, hogy az iráni nyelvben nincsenek palatalizált mássalhangzók. Az -- úgy látszik -- nem zavarja a szerzőt, hogy az említett magyar helységek nagyobb része csak a 17. században vagy jóval később kapta meg a Nyír előtagot, és az sem, hogy Nyírkáta 1955-ig Gebe "névre hallgatott". Századunkban alakult ki Nyírszőlős és Nyírtelek neve is.

A következő "egyezés" a magyar és az iráni Herend. Ha a magyarban az -nd végződést levágjuk /még jó, hogy a végződést!/, marad a here. Ennek már van a magyarban értelme.

Ha az iráni Keredzs, Kerend, Kerman szavakból is levágjuk a végződést, marad a ker. Ennek sincs ugyan az irániban értelme, de "ez a magyar kör szó eredeti sumer alakja" -- ismeri föl a szerző. Ez fordul elő szerinte a Körmend, Környe, Körös-ladány helységnevekben. A keringő és kerít szavakban ker az ejtése. Ebből származnak a Kerkateskánd, Kerta, Kereki, Kerepes, Kerecsend, Kerecseny, Kérékteleki, Kercaszomor, Kerkás-kápolna és Kerkakutas helységnevek /milyen szépek az -ösladány, -kateskánd, -eki, -ecsend, -ékteleki, -caszomor, -kás-kápolna és -kakutas második tagok/.

Az utolsó megfelelés a magyar szer, valamint az iráni Szeravan, Szereszkend és Szerkes. A magyar gyógyszer, szerszám, /torna/-szer, szer /épület és település/, szertartás alapján kikövetkezteti a szer szó alapjelentését. Ez olyan szép, hogy le sem merem fordítani, nehogy egy árnyalat is kimaradjon: "These words suggest that the original meaning of "szer" may have been the act and means of accomplishing something and the accomplishment itself" /21/. A Szeripuszta, Szergény, Szeremle, Szerencs, Szerednye, Szerep, Szerecseny tartoznák tehát ebbe a sumer-magyar-iráni helységnevcsoportba.

A cikk végén térképen látható az említett helységnevek elhelyezkedése. A következő tanulsággal zárul: "Ez a rövid tanulmány bemutatja azonos vagy hasonló helységnevek létezését 2000 mérföldre egymástól, olyan országokban, amelyekben alapvető különbség van a két beszélt nyelv közt". /Csak mellékesen említem, hogy az iráni -- taláalomra kiválasztott -- helységnevek többsége kurd, azerbajdzsáni és arab nyelvterületre esik, noha valóban Iránhoz tartozik K. B./." Az egyetlen elfogadható magyarázat az, hogy a névadó nép ugyanazt a nyelvet beszélte.

Mivel az írott történelem nem ad rá magyarázatot, hogyan történhetett ez meg, nagyobb mértékű kutatás szükséges hozzá, hogy kitöltsük az űrt."

Ímígyen a szerző. Forrásai egyébként: C. L. Wooley, F. Badiny-Jos /Buenos Aires/, S. Nagy /Toronto/ és J.-A. Gobineau. Az első forrás csak a sumerokról, az utolsó csak Iránról szól. Amint látjuk, a magyar névtan eredményeiből egy szemernyi ismeretre sem tett szert.

Ha a szerző módszerét következetesen végigvinnénk, azaz kiírnánk mai térképekből a Nyír-, Her-, Kör- ~ Ker- és Szer- helységneveket, ide sorolhatnánk a többi Kerkával és Körössel kezdődő helységneveket is. De miért szorítkozzuk csak a Kárpát-medencére és Iránra? Íme találomra egy lista: Nirmal /India/, Nirob /SzU./, Nirun /Irán/, Hereford /Anglia és USA/, Herefoss /Norvégia/, Kerala /India/, Kerong /Ausztrália/, Kerema /Pápuaföld/, Kerkyra /Görögország/, Seria /Brunei/, Sernai /Görögország/, Serowe /Becsuanaföld/, Serpa /Portugália/ stb. Micsoda szédítő távlatok!

K. B. T.

Hogy hívták Germanus Gyulát?

Magyarországon és a tudományos világban természetesen Germanus Gyulának. Jeles orientalistánknak még további két neve is volt. Törökországban így hívták: Nedsib Fikri. A névadásról ő maga így nyilatkozik: "Nekem is jutott egy török név. Keleti tanulmányaim során több cikket írtam a pesti napilapokba, de féltem saját nevemmel megjelentetni, és a Nedsib Fikri álnévet írtam alájuk. Ez egy török író neve volt, és magyarul azt jelentené, hogy "Nemes Gondolkozó". A rég elhunyt török eredeti bizony nem álmodhatta sírjában, hogy neve alatt magyar cikkek jelennek meg Budapesten" /A félhold fakó fényében,

Táncsics Könyvkiadó, 1958., 21/. Magyarországon tehát ez álnév /érdekes módon nem szerepel Gulyás Pál: Magyar írói álnévlexikon című művében/, Törökországban pedig valóságos neve volt, hiszen így szólították ifjú-török társai, barátai, sőt letartóztatásakor még a rendőrtiszt is /i. m. 46, 53, 81, 128/. Az arabok között már Abdul Karím volt a neve. Az érdekessége az, hogy ezt a nevet Indiában választotta magának. E névadásról így ír: "Az én nevem Abdul Karím, a "kegyes Isten szolgája" lett. Nem atyám súgta fülembe, mint ahogy az újszülöttnak szokták, hanem szabad választásomra bízták. Én azért választottam, mert úgy éreztem, hogy ez a név felel meg legjobban egyéniségemnek, mivel Allah kinyilatkoztatását nemcsak a távoli Európa tudósainak elvonatkoztatott rideg szemüvegén át szemléltem, hanem úgy akartam átérezni, ahogyan azt azok fogják fel, akik benne élnek" /Allah akbar!, Szépirodalmi Kiadó, 1968., I, 57/.

CHAUVAL REGIME

Miskolc nevének eredete?

A Herman Ottó Múzeum /Miskolc/ 1976-ban kiadta a Borsodi Kismonográfiák sorozat 2. kötetként BENKŐ SÁMUEL: Miskolc történeti-orvosi helyrajza című /1782/ könyvecskéjét magyar fordításban. A 3. § /12. oldal/ foglalkozik a város nevével is. Három megoldást ad: 1. "Méz-kólts, azaz mézes kulcs vagy mint olyan, amelyik mézet hoz, azért, mert itt egykor méz-kereskedelem korlátlanul virult". 2. "Vagy ebből a német eredetű ket-tős összetételből származik: mist-koth, arra utalva, amilyen volt ez a város, amikor a Szinva kanyaraiból még nem volt rendszer medrébe kényszerítve, és piszkos iszaptól akadozva folyt, vagy amilyen ma, mikor az esőtől öntözött utcákon bokáig ér a sár". 3. "Vagy valamelyik halhatatlan űs adta a nevét a ma-

